ASPI | Afarand Scholarly Publishing Institute; Turkey
ISSN: 2538-4384; Geographical Researches. 2024;39(3):253-258 10.58209/geores.39.3.253

Analysis of Factors Influencing the Physical Development of Ilam City

ARTICLE INFO

Article Type
Original Research

Authors
Mansourian T.[1] *MA*
Shams M.[2]* *PhD*
Malek Hoseini A.[2] *PhD*

How to cite this article
Mansourian T, Shams M, Malek Hoseini A. Analysis of Factors Influencing the Physical Development of Ilam City. Geographical Researches. 2024;39(3):253-258.

[1]Department of Geography and Urban Planning, Qeshm International Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran
[2]Department of Geography and Urban Planning, Malayer Branch, Islamic Azad University, Malayer, Iran

***Correspondence**
Address: Department of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Park Street, Nurse Boulevard, Malayer, Iran. Postal Code: 61668-65719
Phone: +98 (81) 32228093
Fax: +98 (81) 32228095
fazelman362@yahoo.com

Article History
Received: March 21, 2024
Accepted: April 23, 2024
ePublished: May 15, 2024

ABSTRACT

Aims The unbalanced physical expansion of Ilam City can be attributed to various issues, including regional imbalance, rapid urbanization, the impact of war, fragmented urban management, and inadequate supervision of urban development projects. The aim of this study was to examine the factors that impact the physical development of Ilam City.

Methodology This study employed an applied research methodology and was done in Ilam City over the period of 2023-2024. The study instrument employed was a questionnaire developed by the researcher. A compilation of criteria and indicators that impact physical development was made in order to create the questionnaire. Consequently, a survey comprising of 34 questions was created, utilizing a Likert scale with four response alternatives. In order to evaluate the questionnaire's validity, it was administered to a group of 18 specialists. A comprehensive questionnaire consisting of 5 indexes and 30 components was compiled and thereafter delivered to the inhabitants. The sample size was calculated to be 357 persons using the Cochran formula. The study samples were chosen by the method of simple random sampling. The data were evaluated using statistical methods such as a t-test, Pearson correlation coefficient, and stepwise regression coefficients.

Findings The physical development of Ilam City was found to have a substantial correlation with several aspects, including economic, social and cultural, environmental, physical, and managerial factors. The physical evolution of Ilam City was primarily influenced by environmental (natural), economic, managerial, physical, and social and cultural aspects, in that order.

Conclusion The physical development of Ilam City has been mostly influenced by environmental variables.

Keywords Physical Development; Ilam; Sustainable Development; Environmental Factors

CITATION LINKS

[Bahri Moghadam & Yousefifar, 2013] Socio-cultural factors in the formation of the neighborhood in the Iranian-Islamic city and its ...; [Ferdowsi, 2005] Feasibility and application of decision support system in the physical development of the ...; [Goodarzi *et al.*, 2022] Classification of Ilam provincees cities based on cultural development ...; [Hajizadeh *et al.*, 2022] Assessing the role of natural environment indicators in the physical development of cities, case study (cities in ...; [Hasanimehr, 2010] Urban development on the economic potential with the overall policy approach (case study: Astara ...; [Hoseinzadeh & Houshyaar, 2006] The effective elements and viewpoints on the physical development of cities in ...; [Statistical Center of Iran, 2018] General census of population and ...; [Mashhadizadeh Dehghani, 2011] An analysis of urban planning features in ...; [Mohammadzadeh, 2007] The study of environmental impacts of physical extension of cities with an emphasis on Tehran and ...; [Molaie Hashtjin *et al.*, 2011] Analysis of the role of urban management in the physical development of ...; [Nasiri & Naser Moghbel, 2014] Analysis of factors affecting physical development of small towns in the last two decades (case study: Garmdarreh ...; [Nazarian, 2001] Future cities, the center of human disaster or the bed of cultural ...; [Pourahmad, 1998] The geographical dimensions of the imposed war ...; [Pourmohammadi & Asadi, 2014] An evaluation of public low-income housing policies in Iran (the case of Zanjan ...; [Pourramezan *et al.*, 2018] Examining the role of urban management component in the physical city expansion-case zone 5 ...; [Rastgoo *et al.*, 2020] The study of the role of cultural-social, managerial and physical factors in the development of the city of the ...; [Salehi Amiri & Mohammad, 2010] Study and pathology of inconvenience of the Islamic city council and municipality's relations: The case study of the Islamic city council and municipality of ...; [Servati *et al.*, 2009] Natural restrictions evaluation of the physical development of Sanandaj ...; [Shakoor *et al.*, 2016] The role of geomorphological factors in the physical development of cities using GIS software (case study ...; [Shohani & Shohani, 2020] The role of Ilam district mother city on urban system developments and its impact on the leveling of urban settlement centers in Ilam ...; [Taghvaei *et al.*, 2013] Spatial analysis physical development of Eghlid city with using of AHP method ...; [Vahedian Beiki *et al.*, 2012] The effect of the physical development of Tehran city on land use change in ...; [Zangi Abadi *et al.*, 2017] Trend analysis and state of physical-structural development of Kerman City (emergence up ...; [Zhao, 2010] Sustainable urban expansion and transportation in a growing megacity: Consequences of urban sprawl for mobility on the urban fringe of ...;

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

تحلیل عوامل موثر بر توسعه فیزیکی شهر ایلام

تقی منصوریان MA
گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد بین‌الملل قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران
مجید شمس* PhD
گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران
عباس ملک حسینی PhD
گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران

چکیده
اهداف: روند نامتوازن توسعه فیزیکی شهر ایلام ناشی از عواملی از قبیل عدم تعادل منطقه‌ای، شهرنشینی شتابان، جنگ تحمیلی، مدیریت غیرواحد شهری و عدم نظارت بر طرح‌های توسعه شهری است. هدف این پژوهش تحلیل عوامل موثر بر توسعه فیزیکی شهر ایلام بود.
روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و در سال ۱۴۰۳-۱۴۰۲ در شهر ایلام به انجام رسید. ابزار پژوهش پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود. برای تهیه پرسش‌نامه به تهیه لیستی از معیارها و شاخص‌های موثر بر توسعه فیزیکی پرداخته شد. بر این اساس، یک پرسش‌نامه حاوی ۳۴ سوال بر پایه طیف ۴ گزینه‌ای لیکرت تهیه شد. برای سنجش روایی پرسش‌نامه از توزیع پرسش‌نامه در میان ۱۸ نفر از نخبگان استفاده شد. پرسش‌نامه نهایی با ۵ شاخص و ۳۰ مولفه تهیه و سپس در میان شهروندان توزیع شد. حجم جامعه بر اساس فرمول کوکران ۳۵۷ نفر تعیین شد. نمونه‌های مورد مطالعه به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از روش t-test، ضریب همبستگی پیرسون و ضرایب رگرسیونی گام به گام تحلیل شدند.
یافته‌ها: بین عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، محیطی، کالبدی و مدیریتی با توسعه فیزیکی شهر ایلام رابطه معناداری وجود دارد. متغیرهای محیطی (طبیعی)، اقتصادی، مدیریتی، کالبدی و اجتماعی و فرهنگی به‌ترتیب بیشترین سهم را در توسعه فیزیکی شهر ایلام دارند.
نتیجه‌گیری: عوامل محیطی (طبیعی) بیشترین تاثیر را در توسعه فیزیکی شهر ایلام دارند.

کلیدواژگان: توسعه فیزیکی، ایلام، توسعه پایدار، عوامل محیطی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۰۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۴
*نویسنده مسئول: fazelman362@yahoo.com

مقدمه

مهم‌ترین ویژگی‌های عصر ما شهرنشین‌شدن جمعیت، افزایش جمعیت شهرها و به تبع آن توسعه شهرهای کوچک و بزرگ است؛ به طوری که در قرن بیست و یکم، جمعیت شهری دنیا به مرز ۵۰٪ کل جمعیت جهان رسیده و پیش‌بینی می‌شود در سال ۲۰۲۵ میلادی از مرز ۶۱٪ تجاوز نماید [Nazarian, 2001]. بررسی رشد سریع شهری در کشورهای رو به توسعه و از جمله بررسی جمعیت کشور ایران نشان می‌دهد که از ابتدای دهه ۴۰، جمعیت شهری رشد قابل توجهی داشته است؛ به طوری که در حال حاضر رقمی بیش از ۶۸٪ جمعیت ایران را جمعیت شهرنشین تشکیل می‌دهد. اما آنچه اهمیت اساسی دارد این است که این شهرنشینی همراه با توسعه نبوده است [Salehi Amiri & Mohammad, 2010]. توسعه به عنوان فرآیندی چندبُعدی که همه ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی را پوشش می‌دهد، نشان‌دهنده یک حالت است. یعنی شرایطی که جامعه به طور کیفی از امکانات کمّی خویش، هم‌راستا با آرمانی که برای خودش قایل است، به طور همه‌جانبه استفاده می‌کنند. توسعه جریانی چندبُعدی مستلزم تجدید سازمان و جهت‌گیری مجموعه نظام اجتماعی و اقتصادی کشور است که علاوه بر بهبود وضع درآمدها و تولید آشکار، متضمن تغییرات بنیادی در ساخت‌های اجتماعی، نهادی و اداری و نیز طرز تلقی عامه و در بیشتر موارد، حتی آداب و رسوم و اعتقادات است [Hasanimehr, 2010].

پدیده شهرنشینی که شامل رشد جمعیت شهرها، افزایش تعداد شهرهای بزرگ و ظهور شهرهای تازه می‌شود تحولاتی را در ساختار فیزیکی، اقتصادی و فرهنگی اجتماعی آنها به وجود آورده است. توسعه فیزیکی و رشد جمعیتی شهرهای ایران تا چند دهه پیش دارای افزایش هماهنگ و متعادل بود. با بروز تحولات جدید، شهرها به‌سرعت تغییرات و دگرگونی‌هایی را پذیرفتند. این دگرگونی به شکل افزایش سریع جمعیت و گسترش فیزیکی شتاب‌آمیز شهرها به صورتی نامتعادل و ناهماهنگ بوده است. رشد و گسترش شهرها در ایران طی دهه‌های اخیر به معضل یا مساله‌ای تبدیل شده که توجه به مسایل شهری و به‌ویژه مسایل کالبدی آن در قالب چارچوب علمی را مهم و ضروری کرده است [Vahedian BeiKi *et al.*, 2012]. در این میان، توسعه فیزیکی شهر فرآیندی پویا و مداوم است که طی آن محدوده‌های فیزیکی شهر و فضاهای کالبدی آن در جهت‌های عمودی و افقی از نظر کمّی و کیفی افزایش می‌یابند و سریع و بی‌برنامه‌بودن این روند به تنسیق فیزیکی متعادل و موزون فضاهای شهری نمی‌انجامد و سامانه‌های شهری را با مشکلات بسیاری مواجه می‌کند [Ferdowsi, 2005]. توسعه و عمران مناطق مختلف شهری، روستایی و صنعتی که در بستر طبیعی قرار دارند، همواره نیازمند مطالعه دقیق است [Servati *et al.*, 2009]. در مطالعه فیزیکی شهرها باید عوامل و موانع طبیعی و انسانی مطالعه و ارتباط و تاثیر متقابل آنها بر یکدیگر و بر توسعه شهر بررسی شوند؛ زیرا نبود شناخت و آگاهی لازم از این محدودیت‌ها و رعایت‌نکردن حریم مناسب آنها باعث هدایت و گسترش شهر در جهت این موانع می‌شود و در نهایت، شهر و فضاهای شهری را با مشکلات جدی مواجه می‌کند [Mohammadzadeh, 2007].

رشد و توسعه شهرها به شکل گسترش افقی و یا رشد عمودی اتفاق می‌افتد. رشد افقی شهر به شکل افزایش محدوده از پیرامون شهر و توسعه پراکنده و جسته و گریخته نمایان می‌شود. رشد عمودی نیز به شکل درون‌ریزی جمعیت و افزایش تراکم و فشردگی در شهرها مشخص می‌شود. بررسی و شناخت نحوه رشد و توسعه شهرها و تلاش برای هدایت و کنترل آن، بخش مهمی از ادبیات امروزین دانش شهرسازی را شامل می‌شود. گسترش فضایی و کالبدی شهرها در تمامی جهات به لحاظ کمّی و کیفی به یک میزان نبوده و بسته

به میزان انباشت و تمرکز سرمایه‌ها و نیز حضور قانون و اعمال مقررات شهرسازی شرایط متفاوتی در محورهای مختلف هویدا می‌شود [Pourahmad, 1998]. از طرفی توسعه فیزیکی پراکنده شهری با ساخت‌وسازهای جدید در پیرامون شهرها بدون توجه به ملاحظات جغرافیایی و برنامه‌ریزی شهری موجب تخریب منابع زیست‌محیطی در مناطق شهری و ایجاد آسیب‌های اجتماعی-اقتصادی فراوان شده است. با توجه به تاثیر اساسی شکل شهر بر پایداری آن، لزوم شناخت، مطالعه و درک ابعاد مختلف و هدایت آن در راستای دستیابی به توسعه پایدار ضروری است [Pourahmad, 1998].

شهر ایلام از جمله شهرهایی است که با وجود قابلیت‌های بالقوه زیاد، دارای توسعه‌ای ناهمگون است. رشد و توسعه فضایی شهر ایلام به گونه‌ای از عوامل جنگ تحمیلی، مهاجرت روستا شهری اعم از روستاها و شهرهای مرزی متاثر است. علی‌رغم پایان جنگ، به دلیل آغاز عملیات گسترده و چشم‌گیر و نقش مهم شهر ایلام و مرکزیت اداری سیاسی و خدماتی، کماکان رشدی برون‌زا و القایی داشته است. این افزایش جمعیت سبب تقاضای فراوان برای مسکن شد و با توجه به محدودبودن عرصه در ایلام در این دوره شاهد ساخت‌وسازها بر روی تپه‌ها و شیب‌های بالای ۵۱٪ هستیم [Pourmohammadi & Asadi, 2014]. بنابراین، وضعیت طبیعی اطراف شهر از نظر شرایط محیطی بستر مناسبی برای توسعه ندارد. با توجه به اشکالات مذکور ضروری است توسعه شهری برای جلوگیری از نابودشدن کاربری‌های مناسب منظم شود که یکی از راه حل‌ها برای از دست‌نرفتن این کاربری‌ها، مکان‌یابی بهینه توسعه شهری است [Zhao, 2010].

توسعه شهری عبارت است از گسترش هماهنگ و متعادل سطح اختصاص داده‌شده به ساختمان‌های مسکونی در یک شهر با سطوح مورد نیاز سایر کاربری‌ها و همچنین تجهیز این سطوح به تاسیسات، امکانات و تجهیزات مورد نیاز و در سطحی استاندارد و قابل قبول. به عبارت دیگر در توسعه شهری، باید به برابری و تعادل بین کیفیت و کمّیت آنچه که احداث می‌شود از یک سو و از سوی دیگر تعداد و اندازه جمعیت شهرنشینی که در آن جای می‌گیرند اهمیت داد [Mashhadizadeh Dehghani, 2011]. همچنین، توسعه شهر را می‌توان به افزایش کمّی و کیفی کاربری‌ها و فضاهای کالبدی یک شهر در ابعاد افقی و عمودی که در طول زمان صورت می‌گیرد اطلاق نمود. توسعه فیزیکی شهرها فرآیندی پویا و مداوم است. افزایش کمّی یا کیفی کاربری‌ها و فضاهای کالبدی یک شهر در ابعاد افقی و عمودی را که در طول زمان انجام می‌گیرد می‌توان توسعه فیزیکی اطلاق نمود [Zangi Abadi *et al.*, 2017]. اگر توسعه فیزیکی با یک روند سریع و بی‌برنامه باشد، به ترکیب فیزیکی مناسبی از فضاهای شهری نخواهد انجامید و در نتیجه سیستم‌های شهری با مشکلات عدیده‌ای مواجه خواهند شد.

توسعه فیزیکی نابسامان و بی‌رویه شهرها یکی از مشکلات شهر و شهرنشینی در دوران معاصر است. این امر در دهه‌های اخیر علاوه بر آنکه ساختار شهرها را دگرگون ساخته، در نقش‌پذیری شهرها تاثیر فراوانی داشته است. توسعه شهری در قالب شهرسازی به عنوان اقدامی از پیش اندیشیده‌شده برای سکونت انسان سابقه طولانی دارد. به طوری که با بررسی متون برنامه‌ریزی و توسعه فیزیکی شهرها مشخص می‌شود که عوامل فضایی متعددی بر توسعه کالبدی شهرها موثر است که در یک دسته‌بندی کلی می‌توان آن را به عوامل بیرونی و درونی تقسیم‌بندی کرد: ۱) عوامل بیرونی شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی (طبیعی)، ژئوپولیتیکی، کالبدی و مدیریتی. ۲) عوامل درونی شامل نوع نگرش به شهر، سیاست و مدیریت‌ها [Nasiri & Naser Moghbel, 2014].

به منظور توسعه و رشد شهری و تامین نیازهای اقتصادی و اجتماعی آن، معیارهایی لازم‌الاجرا است که شامل تامین موازین ایمنی و بهداشت، بهبود کیفیت ساختمانی، قابلیت تطبیق کالبد شهری با نیازهای آتی، تنظیم برنامه صحیح برای مراحل مختلف توسعه شهری، امکان حداکثر استفاده از خصوصیات طبیعی با تهیه طرح‌ها و پیش‌بینی امکانات اقتصادی لازم در راستای توسعه باشد [Hoseinzadeh & Houshyaar, 2006]. توسعه فیزیکی شهر در حالت کلی به سه شکل صورت می‌گیرد: ۱) توسعه متصل به شهر؛ ۲) توسعه منفصل با فاصله‌ای که امکان اتصال آن در محدوده زمانی مشخص به شهر محتمل باشد؛ ۳) توسعه منفصل با فاصله‌ای که امکان اتصال آن در محدوده زمانی مشخص به شهر محتمل نباشد. محدوده‌ای که توسعه متصل و منفصل در آن شکل می‌گیرد می‌تواند در حوزه نفوذ مستقیم شهرها باشد؛ زیرا توسعه در خارج از این محدوده در واقع توسعه مستقل و یا متکی به دیگر نقاط رشد منطقه است [Hoseinzadeh & Houshyaar, 2006]. با توجه به تحولات سریع جمعیتی و توسعه فیزیکی شهر ایلام، لزوم توسعه برنامه‌ریزی‌شده بیش از پیش احساس می‌شود. شهر ایلام در حال حاضر از کالبد خاصی پیروی نمی‌کند و دارای رشدی پراکنده بوده و همین امر سبب بدقوارگی و رشد نامناسب در اطراف شهر شده است. بنابراین باید جهت‌یابی توسعه فیزیکی با توجه به عوامل تاثیرگذار در این توسعه به گونه‌ای صورت گیرد که همراه با توسعه فیزیکی مطلوب شهر باشد. لذا لازم است که الگوهای توسعه فیزیکی در شهر ایلام مورد بررسی قرار گیرد، تا به الگویی مناسب برای رشد فیزیکی شهر ایلام دست یافت. پژوهش حاضر با هدف تحلیل عوامل موثر بر گسترش فیزیکی شهر ایلام انجام شد.

روش‌شناسی

این پژوهش از نوع کاربردی بوده و در سال ۱۴۰۳-۱۴۰۲ در شهر ایلام به انجام رسید. شهر ایلام در مختصات جغرافیایی ۳۸ دقیقه و ۳۳ درجه عرض شمالی از خط استوا و ۲۸ دقیقه و ۴۶ درجه طول شرقی نصف‌النهار قرار دارد. این شهر دارای وسعتی حدود ۱۷ کیلومتر مربع است. ارتفاع متوسط این شهر از سطح دریا ۱۴۴۰ متر بوده و از نظر تقسیمات اقلیمی در منطقه آب و هوای معتدل کوهستانی قرار

دارد. این شهر با جمعیتی معادل ۱۹۴۰۳۰ نفر بیش از ۲۵/۸٪ از کل جمعیت شهری استان را شامل شده که نشان‌دهنده اهمیت آن به عنوان مهم‌ترین نقطه شهری استان است. ابزار انجام پژوهش پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود. برای تهیه پرسش‌نامه به تهیه لیستی از معیارها و شاخص‌های موثر بر توسعه فیزیکی پرداخته شد. سپس از میان شاخص‌های تهیه‌شده، به لیستی از آنها با اتکا به مطالعه طرح‌های جامع و تفصیلی شهر ایلام اقدام شد. بر اساس شاخص‌ها و مولفه‌های موثر، یک پرسش‌نامه تهیه شد. این پرسش‌نامه حاوی ۳۴ سوال بر پایه طیف ۴ گزینه‌ای لیکرت بود (جدول ۱). برای سنجش روایی پرسش‌نامه از توزیع آن در میان ۱۸ نفر از نخبگان استفاده شد. این نخبگان بر اساس معیارهای تحصیلات بالاتر از کارشناسی ارشد و رشته تخصصی برنامه‌ریزی شهری و با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. پس از سنجش پرسش‌نامه، یک شاخص و ۴ مولفه حذف شده و پرسش‌نامه نهایی با ۵ شاخص و ۳۰ مولفه تهیه و سپس در میان شهروندان توزیع شد. حجم جامعه بر اساس فرمول کوکران ۳۵۷ نفر تعیین شد. نمونه‌های مورد مطالعه بر اساس روش تصادفی ساده انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از روش t-test، ضریب همبستگی پیرسون و ضرایب رگرسیونی گام به گام تحلیل شدند.

جدول ۱) عوامل بیرونی موثر بر توسعه فیزیکی کالبدی شهرها

عوامل	گویه‌ها
اقتصادی	سطح اشتغال، میزان درآمد، قیمت زمین، نوع فعالیت اقتصادی، وجود صنایع
اجتماعی و فرهنگی	میزان رشد طبیعی جمعیت، میزان رشد جمعیت، مهاجرت، جمعیت جوان، قومیت‌های متفاوت، تعلق به اقوام، تبعیت از فرهنگ‌های جدید، رسیدن به آرزوها، حفظ ارزش‌ها
محیطی (طبیعی)	توپوگرافی، وجود زمین کافی، موقعیت منطقه‌ای، آب و هوا، نوع خاک، وجود آب کافی، فرآیندهای دامنه‌ای و فرسایش، فرونشست زمین
ژئوپولیتیکی	تثبیت مرزها و امنیت نواحی مرزی، تاسیسات مراکز نظامی و صنایع دفاعی
کالبدی	راه‌های مواصلاتی و ارتباطی، راه آهن، فرودگاه، حمل‌ونقل عمومی نوین (مترو)، امکانات بهداشتی و درمانی، آموزشی، تجاری، ورزشی و تفریحی، سیاست‌های دولت در بخش مسکن
مدیریتی	عملکرد شهرداری و شورای شهر، مشارکت مردم در امور شهری، خواسته‌های مردمی، نظارت دقیق بر ساخت‌وسازها، مدیریت و دستگاه متولی توسعه شهری

یافته‌ها

برای بررسی عادی یا نرمال‌بودن و کشیدگی و یا چولگی توزیع داده‌ها، از آزمون شاپیرو-ویلک یا آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد تا از نرمال‌بودن داده‌ها اطمینان حاصل شود. نتیجه آزمون بر اساس معیار تصمیم‌گیری (Sig. 2-tailed) که مقدار ۰/۸۲۰ را نشان داد، بیانگر توزیع نرمال داده‌ها بود.

بر اساس نتایج حاصل از آزمون T با درجه آزادی ۳۷۴ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱، از بین ۵ متغیر مستقل به کار گرفته‌شده در پژوهش حاضر در منطقه مطالعاتی، چهار متغیر بالاتر از سطح میانگین بودند که نشان داد هر چهار متغیر مورد بررسی از سطح نسبتاً مطلوبی در منطقه مطالعاتی برخوردار بوده و تنها سطح متغیر محیطی (طبیعی) با توجه نتیجه ضریب آزمون t در سطح متوسطی بود (جدول ۲).

جدول ۲) نتایج آزمون تی استیودنت

شاخص	T	تفاوت میانگین	تخمین فاصله با سطح اطمینان ۹۵٪ حد پایین	حد بالا
اجتماعی و فرهنگی	۲۰/۵۱۳	۰/۶۵۳۷	-۰/۷۱۶۴	-۰/۵۹۱۰
کالبدی	۲۴/۱۴۶	۰/۷۳۷۱	-۰/۷۹۷۲	-۰/۶۷۷۲
مدیریتی	۲۲/۸۹۱	۰/۸۱۷۶	-۰/۸۸۷۹	-۰/۷۴۷۴
اقتصادی	۱۵/۳۹۰	۰/۵۲۲۱	-۰/۵۸۸۹	-۰/۴۵۵۴
محیطی (طبیعی)	۵/۳۶۳	۰/۲۱۴۶	-۰/۳۱۹۳	-۰/۲۸۳۲

با توجه به نرمال‌بودن داده‌ها، برای تحلیل همبستگی از روش پیرسون استفاده شد. ضرایب همبستگی بین متغیرهای توسعه فیزیکی و عامل کالبدی (۰/۷۴۴)، عامل اجتماعی فرهنگی (۰/۸۱۴)، عامل مدیریت (۰/۸۱۳)، عامل اقتصادی (۰/۷۹۵) و عامل محیطی (-۰/۳۷۰) حاکی از معناداری ارتباط بین این متغیرها بود. ضریب همبستگی منفی معنی‌داری بین دو متغیر بیانگر این مطلب است که هرچه سطح عوامل محیطی (طبیعی) و مخاطرات محیطی در شهر ایلام کاهش یابد توسعه فیزیکی از سطح کارآمدتری برخوردار خواهد بود.

با توجه به اینکه کلیه سطوح معنی‌داری کوچک‌تر از سطح ۰/۰۵ بوده‌اند لذا کلیه متغیرها معنی‌دار بوده و در توسعه فیزیکی منطقه مطالعاتی موثر بودند. با نگاهی به سطح بتای متغیرها می‌توان به این نتیجه دست یافت که متغیرهای محیطی (طبیعی)، اقتصادی، مدیریتی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی به‌ترتیب بیشترین سهم را در توسعه فیزیکی شهر ایلام داشتند (جدول ۳).

جدول ۳) نتایج ضرایب رگرسیونی گام به گام توسعه فیزیکی (سطح معنی‌داری رابطه خطی=۰/۰۰۱؛ ضریب تعیین=۰/۶۹)

متغیر مستقل	ضرایب غیراستاندارد B	خطای معیار	β	T	Sig.
مقدار ثابت	۰/۵۱۱	۰/۱۰۴	-	۴/۸۹۸	۰/۰۰۱
اجتماعی و فرهنگی	۱/۲۲۴	۰/۰۴۵	۰/۳۴۲	۲۷/۰۵۶	۰/۰۰۱
کالبدی	۱/۲۵۰	۰/۰۳۷	۰/۳۲۵	۳۳/۷۶۰	۰/۰۰۲
مدیریتی	۱/۲۲۷	۰/۰۴۷	۰/۳۴۲	۲۷/۹۶۸	۰/۰۰۱
اقتصادی	۱/۳۱۵	۰/۰۲۸	۰/۳۰۵	۳۹/۵۷۸	۰/۰۰۲
محیطی (طبیعی)	۱/۱۶۴	۰/۰۰۸	۰/۳۸۴	۴۲/۷۵۹	۰/۰۰۱

نتایج حاصل از مدل رگرسیونی عوامل محیطی (طبیعی) بیانگر این مطلب بود که متغیرهای توپوگرافی، فرآیندهای دامنه‌ای، وجود زمین و آب کافی و آب و هوا به‌ترتیب الویت، بیشترین سهم را در نوسانات و سطح میزان توسعه فیزیکی شهر ایلام داشتند (جدول ۴).

جدول ۴) نتایج ضرایب رگرسیونی گام به گام عوامل محیطی (طبیعی) (سطح معنی‌داری رابطه خطی=۰/۰۰۱؛ ضریب تعیین=۰/۵۹)

متغیر مستقل	ضرایب غیراستاندارد B	خطای معیار	β	t	Sig.
مقدار ثابت	۰/۳۴۲	۰/۰۷۶	-	۴/۵	۰/۰۰۱
فرآیندهای دامنه‌ای	۰/۲۱۵	۰/۰۶۸	۰/۲۴۸	۳/۱۶۱	۰/۰۰۱
توپوگرافی	۰/۲۸۳	۰/۰۵۲	۰/۱۴۳	۵/۴۴	۰/۰۰۱
آب و هوا	۰/۱۶۳	۰/۰۸۹	۰/۱۶۴	۱/۸۴۲	۰/۰۰۱
وجود زمین و آب کافی	۰/۱۷۵	۰/۰۸۴	۰/۱۲۸	۱/۲۴۰	۰/۰۰۱

نتایج حاصل از مدل رگرسیونی عوامل بیرونی توسعه فیزیکی نشان داد که میان متغیرهای سیاست‌های دولت در بخش مسکن، عدم نظارت دقیق مدیریت شهری بر ساخت‌وسازها، توپوگرافی و فرآیندهای دامنه‌ای عوامل بیرونی توسعه فیزیکی با میزان توسعه فیزیکی شهر ایلام رابطه معناداری وجود دارد.

به عبارت دیگر عوامل محیطی (طبیعی) به عنوان متغیر وابسته‌ای با ۴ گویه، مجموعاً بیانگر ویژگی‌های عمومی در منطقه مطالعاتی بودند و متغیرهای مستقل سیاست‌های دولت در بخش مسکن و عدم نظارت دقیق مدیریت شهری بر ساخت‌وسازها و غیره که شامل متغیرهای کالبدی و مدیریتی هستند تحت مدل رگرسیونی گام به گام تخمین زده شدند که همه متغیرها تاثیر معنی‌داری بر توسعه فیزیکی داشتند.

بحث

این پژوهش با هدف تحلیل عوامل موثر بر فرآیند رشد و گسترش فیزیکی شهر ایلام انجام شد. تحولات اخیری که در سطح اقتصادی و اجتماعی صورت گرفته، رشد و توسعه فضایی شهرها را به‌شدت تحت تاثیر قرار داده است. مهاجرت روستاییان به سوی شهرها نقش مهمی در ایجاد تراکم و ازدحام بسیار در شهرها داشته است. بسیاری از مهاجرانی که به شهر آمده‌اند حتی به طور بالقوه قادر به تامین مسکن حداقل برای خویش نبوده و این امر خود به ایجاد حاشیه‌نشینی و گسترش بی‌رویه شهرها منجر شده است.

شهر ایلام از جمله شهرهایی است که با وجود قابلیت‌های بالقوه زیاد، دارای روند توسعه‌ای ناهمگون است. اگر روند ناپایدار توسعه شهری در ایلام ادامه یابد در آینده‌ای نه‌چندان دور مشکلات بسیاری گریبان‌گیر ساکنین شهر خواهد شد که مستلزم سرمایه‌گذاری‌های فراوان و غیرقابل جبران است. با توجه به تحولات سریع جمعیتی و توسعه فیزیکی شهر ایلام، لزوم توسعه برنامه‌ریزی‌شده بیش از پیش احساس می‌شود که باید جهت‌یابی توسعه فیزیکی با توجه به عوامل تاثیر گذارد. توسعه باید به گونه‌ای صورت گیرد که همراه با توسعه فیزیکی مطلوب شهر، کمترین خسارت به محیط زیست وارد شود و بتوان با حفظ محیط زیست به توسعه پایدار شهر دست یافت.

بر اساس نتایج، متغیرهای کالبدی، مدیریتی، اجتماعی فرهنگی و اقتصادی از سطح نسبتاً مطلوبی در راستای توسعه فیزیکی در منطقه مطالعاتی برخوردار بوده و تنها سطح متغیر محیطی (طبیعی) از سطح متوسطی در منطقه مطالعاتی برخوردار بود. تاکید بر عوامل کالبدی، فرهنگی اجتماعی و مدیریتی در مطالعاتی همچون *راستگو* و همکارن [Rastgoo *et al.*, 2020]، *بحری مقدم* و *یوسفی‌فر* [Bahri Moghadam & Yousefifar, 2013] و *تقوایی* و همکاران [Taghvaei *et al.*, 2013] مورد تاکید قرار گرفته است.

بین عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، محیطی (طبیعی)، کالبدی و مدیریتی با توسعه فیزیکی شهر ایلام رابطه معناداری وجود داشت. متغیرهای محیطی (طبیعی)، اقتصادی، مدیریتی، کالبدی و اجتماعی و فرهنگی به‌ترتیب اولویت، بیشترین سهم را در توسعه فیزیکی شهر ایلام دارا بودند. در این میان نقش عوامل محیطی در توسعه فیزیکی شهر ایلام، شناخت این عوامل موثر در توسعه فضایی شهر، بررسی سیر گسترش شهر و الگوی توسعه فیزیکی آن، شناخت توانمندی‌ها و محدودیت‌های توسعه فیزیکی شهر و ارایه راهکارهایی برای برنامه‌ریزی اصولی و عملی برای توسعه فیزیکی شهر حایز اهمیت بود. تاکید بر عوامل طبیعی به عنوان عاملی اثرگذار بر توسعه فیزیکی شهری در پژوهش *حاجی‌زاده* و همکاران [Hajizadeh *et al.*, 2022] و *شکور* و همکاران [Shakoor *et al.*, 2016] مشاهده شده است. راهکار افزایش فشردگی کالبدی و استفاده از شیوه‌های مربوط به آن به منظور هدایت توسعه شهر به سمت پایداری بیشتر باید در دستور کار برنامه‌ریزان و متولیان امور شهری شهر ایلام قرار گیرد. تاکید بر مدیریت شهری و جلوگیری از عمودی‌سازی در مطالعه *پوررمضان* و همکاران [Pourramezan *et al.*, 2018] و *مولایی هشجین* و همکاران [Molaie Hashtjin *et al.*, 2011] به عنوان یکی از بهترین روش‌های محدودکردن گسترش افقی شهر ایلام، توسعه عمودی و بلندمرتبه‌سازی (شهر فشرده) مطرح شده است. همچنین، استفاده از این روش باید به همراه کاهش زیربنا و قطعات تفکیکی باشد. از آنجا که توسعه فیزیکی شهر امری اجتناب‌ناپذیر است و با ورود جمعیت به شهرها، گسترش فیزیکی شهر نیز ضرورت می‌یابد، باید سعی شود توسعه شهر به سمتی هدایت شود که اراضی جنگلی و باغات در این فرآیند نابود نشود. در نهایت پیشنهاداتی به شرح ذیل برای توسعه فیزیکی موزون شهر ایلام ارایه شد.

- توسعه فیزیکی و کالبدی شهر به سمت پهنه‌ها و نقاط ایمن و جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیراصولی در نقاط آسیب‌پذیر
- افزایش پوشش گیاهی و فضای سبز در اطراف شهر و مناطقی که به عنوان نقاط خطرزا شناسایی شده است
- کنترل و جهت‌دادن به روند ساخت‌وسازها و مدیریت بیشتر از سوی مسئولان شهری به منظور توسعه مثبت و همه‌جانبه شهر
- تقویت توان مالی شهرداری با ارایه راهکارهای عملی افزایش درآمد به منظور جلوگیری از فروش متراکم و چشم‌پوشی از تخلفات ساختمانی
- تقویت توان پرسنلی (کمّی و کیفی) شهرداری در بخش‌های مرتبط با توسعه فیزیکی شهر
- افزایش امکانات بهداشتی-درمانی، آموزشی-فرهنگی و تفریحی-ورزشی بر اساس نیاز شهروندان در شهر ایلام
- کنترل مهاجرت‌های بی‌رویه از نوع فصلی-دایمی به شهر ایلام

- افزایش اختیارات مدیران محلی به‌ویژه کارشناسان و متخصصان محلی به منظور تهیه و اجرای طرح‌های ویژه

از جمله محدودیت‌های پژوهش می‌توان به عدم دسترسی به آمار و اطلاعات به‌روز ودقیق، عدم همکاری مراجع تهیه‌کننده آمار و اطلاعات و عدم تفکیک صحیح و منطقی آمارهای محرمانه و غیرمحرمانه در محدوده مطالعات شهری اشاره کرد.

نتیجه‌گیری

بین عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، محیطی، کالبدی و مدیریتی با توسعه فیزیکی شهر ایلام رابطه معناداری وجود دارد. متغیرهای محیطی (طبیعی)، اقتصادی، مدیریتی، کالبدی و اجتماعی و فرهنگی به‌ترتیب بیشترین سهم را در توسعه فیزیکی شهر ایلام دارند و عوامل محیطی (طبیعی) بیشترین تاثیر را در توسعه فیزیکی شهر ایلام دارد.

تشکر و قدردانی: نویسندگان از همکاری مدیران شهری کمال تشکر را دارند.

تاییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

تعارض منافع: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

سهم نویسندگان: تقی منصوریان (نویسنده اول)، نگارنده مقدمه/نگارنده بحث/روش‌شناس (۳۵٪)؛ مجید شمس (نویسنده دوم)، نگارنده مقدمه/نگارنده بحث/روش‌شناس (۳۵٪)؛ عباس ملک حسینی (نویسنده سوم)، نگارنده بحث (۳۰٪)

منابع مالی: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

منابع

- Bahri Moghadam A, Yousefifar S (2013). Socio-cultural factors in the formation of the neighborhood in the Iranian-Islamic city and its functions. Islamic History and Civilization. 9(1):101-116. [Persian]
- Ferdowsi B (2005). Feasibility and application of decision support system in the physical development of the city [dissertation]. Tehran: Tarbiat Modares University. [Persian]
- Goodarzi M, Maleki S, Alibakhshi A (2022). Classification of Ilam provincees cities based on cultural development indicators. Journal of Socio-Cultural Strategy. 11(2):377-404. [Persian]
- Hajizadeh A, Afzali K, Ziari K (2022). Assessing the role of natural environment indicators in the physical development of cities, case study (cities in Iran). Geography and Environmental Studies. 11(42):72-91. [Persian]
- Hasanimehr S (2010). Urban development on the economic potential with the overall policy approach (case study: Astara City). Geographical Journal of Territory. 7(28):51-64. [Persian]
- Hoseinzadeh K, Houshyaar H (2006). The effective elements and viewpoints on the physical development of cities in Iran. Journal of Geography and Regional Development. 4(6):213-226. [Persian]
- Statistical Center of Iran (2018). General census of population and housing. Tehran: Statistical Center of Iran. [Persian]
- Mashhadizadeh Dehghani N (2011). An analysis of urban planning features in Iran. Tehran: Iran University of Science and Technology. [Persian]
- Mohammadzadeh R (2007). The study of environmental impacts of physical extension of cities with an emphasis on Tehran and Tabriz. Journal of Geography and Regional Development. 5(9):93-112. [Persian]
- Molaie Hashtjin N, Salehi Babamiri C, Soltani M, Molaie Hashtjin MR (2011). Analysis of the role of urban management in the physical development of Saqqez. Proceedings of the 3rd National Congress on Urban Development. Sanandaj: Islamic Azad University Sanandaj Branch. [Persian]
- Nasiri E, Naser Moghbel M (2014). Analysis of factors affecting physical development of small towns in the last two decades (case study: Garmdarreh City). Urban Management Studies. 6(19):43-53. [Persian]
- Nazarian A (2001). Future cities, the center of human disaster or the bed of cultural balance. Geographic Space. 1(3). [Persian]
- Pourahmad A (1998). The geographical dimensions of the imposed war destructions. Geographical Research. 34:82-94. [Persian]
- Pourmohammadi MR, Asadi A (2014). An evaluation of public low-income housing policies in Iran (the case of Zanjan City). Geographical Space. 14(45):111-128. [Persian]
- Pourramezan E, Nabi Bidhendi G, Givehchi S, Nami MH (2018). Examining the role of urban management component in the physical city expansion-case zone 5 Tehran. Quarterly of Geography & Regional Planning. 8(32):427-434. [Persian]
- Rastgoo A, Ghanbari A, Ansarilari A (2020). The study of the role of cultural-social, managerial and physical factors in the development of the city of the Jinnah. Geography & Regional Planning. 10(3-1):375-385. [Persian]
- Salehi Amiri R, Mohammad S (2010). Study and pathology of inconvenience of the Islamic city council and municipality's relations: The case study of the Islamic city council and municipality of Tehran. Urban Management Studies. 2(2):21-42. [Persian]
- Servati MR, Khezri S, Rahmani T (2009). Natural restrictions evaluation of the physical development of Sanandaj City. Physical Geography Research. 41(67):302632. [Persian]
- Shakoor A, Shamsoldini A, Tavakoli L (2016). The role of geomorphological factors in the physical development of cities using GIS software (case study: Maimand-Fars). Physical Geography Research. 9(32):17-34. [Persian]
- Shohani N, Shohani M (2020). The role of Ilam district mother city on urban system developments and its impact on the leveling of urban settlement centers in Ilam Province. Quarterly of Geography & Regional Planning. 10(1):527-545. [Persian]
- Taghvaei M, Ghaiumi Mohammadi H, Nasiri Y (2013). Spatial analysis physical development of Eghlid city with using of AHP method in GIS. Geographical Research. 28(3):31-54. [Persian]
- Vahedian Beiki L, Porahmad A, Seifoldini F (2012). The effect of the physical development of Tehran city on land use change in region 5. New Attitudes in Human Geography. 4(1):29-46. [Persian]
- Zangi Abadi A, Nastaran M, Kamali Bagheri E (2017). Trend analysis and state of physical-structural development of Kerman City (emergence up to now). Urban Social Geography. 2(4):23-42. [Persian]
- Zhao P (2010). Sustainable urban expansion and transportation in a growing megacity: Consequences of urban sprawl for mobility on the urban fringe of Beijing. Habitat International. 34(2):236-243.